অধ্যায় ৪ ঃ কৃষক বিদ্রোহ

অধ্যায় গাঁথনি

4.1 উদ্দেশ্য
4.2 পৰিচয়
4.3 কৃষক বিদ্রোহ
4.4 অসমৰ কৃষক বিদ্রোহ, 1893–1894
  4.4.1 ৰঙিয়া বিদ্রোহ
  4.4.2 লাচিমা বিদ্রোহ
  4.4.3 পথৰুঘাট বিদ্রোহ
  4.4.4 এক নৱজাগৰণ
4.5 অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ
4.6 অধিক জানিবলৈ
4.7 অগ্রগতিৰ খতিয়ান
4.8 আৰ্হি প্রশ্ন

৪.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনিঃ

- কৃষক বিদ্রোহৰ সংজ্ঞা আৰু পটভূমিৰ বিষয়ে পৰিচিত হ'ব পাৰিব
- অসমৰ কৃষক বিদ্রোহৰ বিষয়ে জ্ঞান অর্জন কৰিব পাৰিব
- কামৰূপৰ ৰঙিয়া আৰু লাচিমা বিদ্রোহৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব
- পথৰুঘাটৰ বিদ্রোহৰ বিষয়ে জানিব পাৰিব
- অসমত জাতীয়তাবাদী ৰাজনৈতিক চিন্তাধাৰাৰ বিকাশত নৱজাগৰণৰ প্রভাৱৰ বিষয়ে পৰিচিত হ'ব।

৪.২ পৰিচয়

মানৱ সভ্যতাৰ সুদীর্ঘ ইতিহাসত পৃথিৱীৰ বিভিন্ন দেশে বহুতো হিংসাত্মক কৃষক বিদ্রোহৰ অভিজ্ঞতা লাভ কৰিছে। প্রাৰম্ভিক অৱস্থাত কৃষক বিদ্রোহসমূহ সামন্তবাদী বা অর্ধ সামন্তবাদী সমাজৰ চাপ বা হেঁচাৰ ফলত সংঘটিত হৈছিল। কিন্তু, ভাৰতত ঔপনিৱেশিক শাসনকালত বহুতো কৃষক বিদ্রোহে গা কৰি উঠিছিল। ঔপনিৱেশিক শাসনৰ অধীনত পৰম্পৰাগত কুটীৰ শিল্পৰ বিলুপ্তি, ভূমিৰ মালিকীস্বত্বৰ পৰিৱর্তন, অত্যাধিক ঋণ আৰু কৃষকসকলৰ দৰিদ্রতাই ভাৰতত বহুতো কৃষক বিদ্রোহৰ সূচনা কৰিছিল।

ঊনবিংশ শতিকাৰ অসমৰ কৃষক বিদ্রোহসমূহ ঔপনিবেশিক শাসনৰ সাম্রাজ্যবাদী নীতিৰ বিৰুদ্ধে গঢ় লৈ উঠিছিল। ঔপনিবেশিক চৰকাৰে গ্রহণ কৰা অর্থনৈতিক নীতিসমূহে ভাৰতৰ কৃষকসকললৈ দুর্দশা নমাই আনিছিল। চৰকাৰৰ স্বেচ্ছাচাৰী কৰ নীতিৰ বিৰুদ্ধে বহু ক্ষেত্রত কৃষকসকল বিদ্রোহত লিপ্ত হৈছিল। অসমৰ বিভিন্ন অঞ্চলত কৃষকসকল ৰাইজ মেলত মিলিত হৈ চৰকাৰৰ বিৰুদ্ধাচৰণ কৰি গভীৰ প্রতিবাদ সাব্যস্ত কৰিছিল। ফুলগুৰিৰ বিদ্রোহৰ ত্রিশ বছৰ পাছত দৰং জিলাৰ মঙলদৈ মহকুমাৰ পথৰুঘাট আৰু উত্তৰ কামৰূপ জিলাৰ ৰঙিয়া আৰু লাচিমাৰ কৃষকসকলে

চৰকাৰৰ বিৰুদ্ধে এক শক্তিশালী প্ৰতিবাদ গঢ়ি তুলিছিল যাক অসমৰ কৃষক বিদ্রোহ আখ্যা দিয়া হয়।

৪.৩ কৃষক বিদ্রোহ

ইংৰাজী 'Agrarian' শব্দটোৱে মাটিৰ লগত জড়িত, ইয়াৰ পৰিচালনা আৰু বিতৰণৰ যিকোনো ব্যৱস্থাকে বুজায়। ইংৰাজী 'Revolt' বা ইয়াৰ অসমীয়া প্ৰতিশব্দ বিদ্রোহে বৃহৎ সংখ্যক মানুহে হিংসাত্মক আৰু অদমনীয় ৰূপত আচৰণ কৰাৰ অৱস্থাক বুজায়।

ৰাজনীতি বিজ্ঞানী এণ্ঠনী পেৰেইৰা (Anthony Pareira)ৰ মতে কৃষক বিদ্রোহ হৈছে "কোনো এক দেশ বা অঞ্চলৰ কৃষকে তেওঁলোকৰ জীৱনৰ মানদণ্ডৰ উন্নতিৰ উদ্দেশেৰে গঢ়ি তোলা সামাজিক আন্দোলন।"

কৃষক বিদ্রোহত কৃষক শ্ৰেণীৰ বিদ্রোহ অন্তর্নিহিত হৈ থাকে যি কৃষিভূমিত কৃষিকার্য কৰা আৰু ইয়াৰ মালিকীস্বত্বৰ লগত জড়িত। বেছি ভাগ বা সৰহ সংখ্যক কৃষক বিদ্রোহ অর্থনৈতিক বিষয়ক লৈ সংঘটিত হৈছিল। কিন্তু ভাৰতত স্বাধীনতাৰ পূৰ্বে আৰু স্বাধীনতাৰ পৰৱর্তী সময়চোৱাত বিভিন্ন কৃষক শ্ৰেণীয়ে ধন ধাৰলৈ দিয়া মহাজন, জমিদাৰ আৰু ঔপনিবেশিক চৰকাৰৰ বিৰুদ্ধে মুক্ত বিদ্রোহৰ আশ্রয় লৈছিল। উল্লেখযোগ্য যে কৃষক বিদ্রোহসমূহৰ কৃতকার্যতা আৰু অংশগ্রহণকাৰী শ্ৰেণীটোৰ শক্তি সদায় নেতৃবৃন্দৰ দক্ষতা, বিষয়, সমবেত ৰাইজৰ ধৰণ আৰু কর্তৃপক্ষৰ সহাঁৰিৰ ওপৰত নির্ভৰ কৰে। প্রাক্-স্বাধীনতাৰ কালচোৱাত ভাৰতৰ প্রায় সকলো অঞ্চলেই কৃষক বিদ্রোহৰ সন্মুখীন হৈছিল। কৃষি কার্যৰ লগত জড়িত বনুৱা, শিল্পী আদি সমাজৰ সকলো শোষিত শ্ৰেণীয়ে এই বিদ্রোহত জড়িত হৈ পৰিছিল। ইয়াৰ ভিতৰত উল্লেখযোগ্য হৈছে গুজৰাটৰ খেদা, মালাবাৰ উপকূলৰ মপিলা, বিহাৰৰ চম্পাৰণ, বংগৰ টিভাগা আৰু অসমৰ পথৰুঘাট, ৰঙিয়া আৰু লাচিমাৰ বিদ্রোহ। দক্ষিণ ভাৰতত কৃষক বিদ্রোহ হৈছিল ধন ধাৰে দিয়া মহাজনৰ বিৰুদ্ধে, বেংগলত হৈছিল নীল-বাগানৰ মালিকৰ বিৰুদ্ধে, কিন্তু অসমত এই কৃষক বিদ্রোহে গা কৰি উঠিছিল চৰকাৰৰ শোষণৰ বিৰুদ্ধে।

৪.৪ অসমৰ কৃষক বিদ্রোহ ১৮৯৩-১৮৯৪

১৮৬৮-৬৯ চনত বৃটিছ চৰকাৰে ব্রহ্মপুত্র উপত্যকাৰ জিলাসমূহৰ ৰূপিত আৰু অনাৰূপিত মাটিৰ কৰ ২৫ ৰ পৰা ৫০ শতাংশলৈ বৃদ্ধি কৰিছিল। কামৰূপ আৰু দৰং জিলাৰ ৰাইজে এই অনাকাংক্ষিত কৰ বৃদ্ধিৰ বিৰুদ্ধে ৰাইজ মেল অনুষ্ঠিত কৰিছিল। ঠিক একেদৰে, লক্ষীমপূৰৰ জনসাধাৰণেও তেওলোকৰ বেছিভাগ ভূমিয়েই আত্মসমর্পন কৰিলে। কৃষকসকলৰ প্রতিবাদ দমন আৰু ৰাইজ মেল অনুষ্ঠিত কৰাত বাধা দিবলৈ চৰকাৰে সকলো ঠাইতে সেনাবাহিনী নিয়োগ কৰিলে। ৰাইজে তেতিয়া উপায়ন্তৰ হৈ নামঘৰ বা মছজিদত সকলো সম্প্রদায়ৰ অভাৰ অভিযোগৰ নিষ্পত্তিৰ উদ্দেশ্যে একত্রিত হ'ব লগা হৈছিল। কিন্তু চৰকাৰে পুনৰ এবাৰ ৰাজহ বৃদ্ধি কৰাত পৰিস্থিতি ক্রমাৎ জটিল হৈ পৰিছিল। এনে এক পৰিস্থিতিত ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষৰ ফালে কৃষক ৰাইজ বিদ্রোহত লিপ্ত হ'বলৈ বাধ্য হৈ পৰিছিল। ১৮৯৩ চনৰ ডিচেম্বৰ মাহত অসমৰ চীফ কমিছনাৰ ছাৰ উইলিয়াম ৰার্ডে নকৈ কৰ আৰোপ কৰি মাটিৰ খাজনা ৭০-৮০ শতাংশ আৰু কিছু ঠাইত ১০০ শতাংশ পর্যন্ত বৃদ্ধি কৰিলে। অৱশেষত কামৰূপৰ ৰঙিয়া আৰু লাচিমা, দৰং জিলাৰ পথৰুঘাটৰ ৰাইজে এলানি বিদ্রোহ আৰম্ভ কৰিছিল যাক অসমৰ কৃষক বিদ্রোহ আখ্যা দিয়া হয়। ১৮৯৪ চনৰ ৪ জানুৱাৰী তাৰিখে অনুষ্ঠিত হোৱা ৰাইজমেলত টেঙাবাৰীৰ ৰাইজে চৰকাৰক খাজনা আদায় নিদিয়াৰ প্রস্তাৱ লোৱাৰ লগতে গাঁওবাসীৰ নিলামত যোৱা সম্পত্তি ক্রয় কৰিলে তেনে লোকৰ বিৰুদ্ধে কঠোৰ ব্যৱস্থা লোৱাৰ সিদ্ধান্ত গ্রহণ কৰিছিল। এই কৃষক বিদ্রোহলানি বৃটিছ চৰকাৰৰ লগতে মাৰোৱাৰী ব্যৱসায়ীসকলৰ বিৰুদ্ধে সংঘটিত হৈছিল কাৰণ ৰাইজে ভাবিছিল যে আভ্যন্তৰীণ বাণিজ্যৰ যোগেদি মাৰোৱাৰী ব্যৱসায়ীসকলে অসমৰ জনসাধাৰণক শোষণ কৰি

আহিছিল।

- **অসমত কৃষক বিদ্রোহ সংঘটিত হোৱাৰ কাৰক**

  কৃষকসকলৰ বর্ধিত অসন্তুষ্টি স্বত্বেও বংগ আৰু অসমৰ কর্তৃপক্ষই নতুন কৰ আৰোপ কৰা আৰু প্রযোজ্য মাটিৰ খাজনা বৃদ্ধি বন্ধ কৰা নাছিল। ১৮৬১ চনত হ'পকিনছনে (Hopekinson) সংগৃহীত কৰৰ ৰাহি অংশ জনকল্যাণমূলক কামত ব্যৱহাৰ কৰাৰ উদ্দেশ্য আগত ৰাখি মাটিৰ খাজনা বৃদ্ধি কৰিব বিচাৰিছিল। হ'পকিনছনৰ প্রস্তাৱে ৰাজহ ব'ৰ্ডৰ অনুমোদন নাপালে যদিও জেনকিন্সে পূর্বতে অনুমোদন জনোৱা ৰাস্তা, দলং আদি মেৰামতি আৰু পুনৰ নির্মাণৰ কাৰণে অতিৰিক্ত পুঁজি গঠনৰ প্রস্তাৱত সন্মতি প্রদান কৰে। পৰৱর্তী প্রচেষ্টাত হ'পকিনছনে প্রদেশখনৰ সকলো জিলাতে সমপৰিমাণৰ দৰ নির্ধাৰণ কৰাৰ উদ্দেশ্য মাটিৰ খাজনা বৃদ্ধিৰ প্রস্তাৱ দাঙি ধৰে। এই ক্ষেত্রত তেওঁৰ প্রস্তাৱে বংগৰ চৰকাৰৰ অনুমোদন লাভ কৰে। ১৯৬৮-৬৯ চনত চৰকাৰে ব্রহ্মপুত্র উপত্যকাৰ সকলো জিলাতে ৰূপিত আৰু অনাৰূপিত মাটিৰ খাজনা ২৫ ৰ পৰা ৫০ শতাংশলৈ বৃদ্ধি কৰে।

নতুন কৰ আৰোপণৰ ফলত অৱশেষত ১৮৮৩-৮৪ চনত কামৰূপ আৰু দৰং ৰাইজৰ অসন্তুষ্টিয়ে হিংসাত্মক ৰূপ ধাৰণ কৰে।

5 জানি থোৱা ভাল

"D.D.Kosambi আৰু R.S.Sharma ই Daniel Thorner ৰ লগলাগি পোন প্রথমবাৰৰ বাবে কৃষকসকলক ভাৰতৰ ইতিহাসৰ অধ্যয়নৰ বিষয়বস্তুৰ অন্তর্ভুক্ত কৰিছিল।"

৪.৪.১ ৰঙিয়াৰ কৃষক বিদ্রোহ

১৮৯৩ চনৰ ২৪ ডিচেম্বৰ তাৰিখে ৰঙিয়া বজাৰৰ লুটপাত কৰাৰ লগে লগে ৰঙিয়াৰ বিদ্রোহৰ সূত্রপাত হয়। সেইদিনা আবেলিলৈ ক্ষুদ্র জনতাই ৰঙিয়াৰ ওচৰৰ বেলাগাঁৱত (Belagaon) এখন ৰাইজমেল অনুষ্ঠিত কৰে। মেলৰ পাছত উত্তেজিত ৰাইজে ৰঙিয়া বজাৰৰ জুপুৰিবোৰ ভাঙি বিধ্বস্ত কৰে আৰু ৩০ ডিচেম্বৰৰ দিনা মাৰোৱাৰী বণিকৰ দোকান লুটপাত চলাব বুলি ভাবুকি প্রদান কৰে কাৰণ ৰাইজে মাৰোৱাৰী দোকানীজনৰ উপস্থিতিৰ কাৰণেই তেওঁলোকৰ মাটিৰ খাজনা বৃদ্ধি হৈছিল বুলি ভাৰিছিল। ৩০ ডিচেম্বৰৰ দিনা প্রায় ৩ হাজাৰ লোক ৰঙিয়াত সমবেত হৈ গোটেই নিশা প্রতিবাদ সাব্যস্ত কৰে। লগতে উত্তেজিত জনতাই ৰঙিয়া থানা, ডাকঘৰ আৰু টহচিলদাৰ অফিচ ধ্বংস কৰিম বুলি ভাবুকি প্রদান কৰে। কিন্তু সহকাৰী পুলিচ অধীক্ষক Mr.Reilly ৰ অধীনত এদল পুলিচ বাহিনী সময় মতে ঘটনাস্থলীত উপস্থিতি হোৱাত পৰিস্থিতি শাম কাটে।

১৮৯৩ চনৰ ৬ জানুৱাৰী তাৰিখে কামৰূপৰ উপায়ুক্ত R.B.MacCabe এদল পুলিচ বাহিনী লৈ ৰঙিয়াত উপস্থিত হয় 24 ডিচেম্বৰৰ ঘটনাৰ লগত জড়িত কেইবাজনো ব্যক্তিক গ্রেপ্তাৰ কৰে। এই গ্রেপ্তাৰৰ ঘটনাই ৰাইজক অধিক আক্রমণৰপৰা বিৰত ৰাখিব নোৱাৰিলে। 10 জানুৱাৰীত ৰঙিয়া থানাৰ কাষৰ এক মুকলি পথাৰত প্রায় তিনি হাজাৰ লোক সমবেত হয়। তাৰে কিছু সংখ্যকে হাতত একোডালকৈ লাঠী লৈ আছিল। উপায়ুক্তই তেওঁলোকক আঁতৰি যাবলৈ কৈছিল যদিও তেওঁলোক অমান্তি হৈছিল। তাৰ পৰিৱর্তে তেওঁলোকে "বর্ধিত হাৰত কৰ আদায় নিদিওঁ" ধ্বনি দি ৰঙিয়া থানা অভিমুখে আগবাঢ়ি গৈছিল। আবেলিলৈ ৰাইজে ৰঙিয়া থানাত বন্দী কৰি ৰখা তেওঁলোকৰ সহযোগীসকলক মুকলি কৰি আনিবলৈ বলপূর্বকভাবে থানাত প্রৱেশ কৰে। উত্তেজিত জনতাই

থানাৰ ভিতৰৰ কেইটামান ঘৰ অধিকাৰ কৰাত পুলিচে গুলীচালনা কৰে। পুলিচৰ গুলীচালনাত জনতাই সেই স্থান ত্যাগ কৰিবলৈ বাধ্য হয়। উক্ত ঘটনাত কিমান সংখ্যক লোকৰ মৃত্যু হয় সেই বিষয়ে সঠিক তথ্য নাই যদিও যথেষ্ট সংখ্যক লোকৰ পুলিচৰ গুলীচালনাত মৃত্যু হৈছিল। পৰিস্থিতিৰ জটিলতাৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখি আৰু ওচৰ চুবুৰীয়া এলেকাত অধিক বিপদৰ আশংকাত উপায়ুক্তই তেজপুৰ আৰু দৰং সীমান্তৰ পৰা অতিৰিক্ত পুলিচ বাহিনী মাতি পঠালে। টহচিলদাৰৰ কাৰণে শক্তিশালী কোঠ নিৰ্মাণ কৰাৰ লগতে ৰঙিয়া, নলবাৰী, বৰমা আৰু বজালী অঞ্চলৰ সকলো অনুমতিপ্ৰাপ্ত বন্দুক বাজেয়াপ্ত কৰিবলৈ নিৰ্দেশ দিছিল। জিলা কৰ্তৃপক্ষই ৰঙিয়াৰ লগতে পাটি দৰং, নলবাৰী, তামুলপুৰ, হাজো, বৰমা, বজালী আৰু সৰুক্ষেত্ৰী মৌজাত প্ৰশাসনৰ অনুমতি অবিহনে ৰাইজ মেল অনুষ্ঠিত কৰাত নিষেধাজ্ঞা জাৰি কৰিছিল। প্ৰভাৱিত অঞ্চলৰ গাঁও বুঢ়াসকলক শান্তি শৃংখলা বজাই ৰখা আৰু কৰ সংগ্ৰহত সহায় কৰাৰ উদ্দেশ্যেৰে বিশেষ কনিষ্টবলৰ (Under section 17, Act V of 1881) দায়িত্ব প্ৰদান কৰা হৈছিল। ৰঙিয়া অঞ্চললৈ শান্তি শৃংখলা ঘূৰি অহাৰ কেইদিনমানৰ ভিতৰত চৰকাৰে মুঠ 90,000 ৰ ভিতৰত 60,000 হাজাৰ টকা মাটিৰ খাজনা সংগ্ৰহ কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল।

অগ্ৰগতি নিৰীক্ষণ

প্ৰশ্ন ১ ঃ ৰঙিয়াৰ কৃষক বিদ্রোহ কেতিয়া আৰম্ভ হৈছিল?

.....

প্ৰশ্ন ২ ঃ মিঃ ৰেলী (Reilly) কোন আছিল?

.....

৪.৪.২ লাচিমা কৃষক বিদ্রোহ

লাচিমা সৰুক্ষেত্ৰী মৌজাৰ অধীনৰ এখন গাঁও। এই গাঁৱৰ বাসিন্দাসকল অতি দুখীয়া আছিল আৰু সঘন খাজনা বৃদ্ধিৰ ফলত তেওঁলোক বেয়াকৈ ক্ষতিগ্ৰস্ত হৈছিল। নলবাৰী, বজালী আৰু বৰমা অঞ্চলত ৰাইজমেল পূৰ্বৰ দৰেই সক্ৰিয় হৈ আছিল। ইংৰাজ চৰকাৰে সৰ্থেবাৰীৰ মৌজাদাৰ আৰু মণ্ডলক ৰাজহ সংগ্ৰহ কৰিবলৈ কঠোৰ নিৰ্দেশ দিছিল। 1894 চনৰ 21 জানুৱাৰী তাৰিখে মণ্ডলক লগত লৈ মৌজাদাৰে কাপলা নামৰ গাঁওখনলৈ খাজনা সংগ্ৰহ কৰিবলৈ গৈছিল। সেই অঞ্চলৰ কৃষকসকলে তেওঁলোকৰ অৱস্থাৰ বিষয়ে আলোচনা কৰিবলৈ এখন ৰাইজমেলত মিলিত হৈছিল। সেইসময়ত চাৰিজন পুলিচসহ এজন মুখ্য কনিষ্টবল কৃষকসকলক ৰাইজমেল অনুষ্ঠিত কৰাত বাধা দিবলৈ উপস্থিত হৈছিল। ৰাইজমেলত উপস্থিত থকা কৃষকসকল পুলিচৰ বাধা প্ৰদানত হিংস্ৰ হৈ পৰে। তেওঁলোকে মৌজাদাৰ আৰু মণ্ডলক আক্ৰমণ কৰে। 1894 চনৰ 28 জানুৱাৰীৰ দিনা মণ্ডলজনৰ মৃত্যু হয়। পুলিচে অনুসন্ধান আৰু জেৰা কৰাৰ কাৰণে পয়সত্তৰজন লোকক গ্ৰেপ্তাৰ কৰে। এই ঘটনাৰ বাতৰি পাই কামৰূপৰ উপায়ুক্ত R.B.MacCabe য়ে 24 জানুৱাৰীৰ আবেলি ত্ৰয়োদশ বেংগল পদাতিক বাহিনীৰ (13th Bengal Infantry) এদল সেনা লৈ লাচিমালৈ যাত্ৰা কৰে। পিছদিনা পুৱা দোষী নেতাসকলক গ্ৰেপ্তাৰৰ যো-জা চলাই 59 জন লোকক গ্ৰেপ্তাৰ কৰি অস্থায়ী লক্ আপত ৰাখে। এই গ্ৰেপ্তাৰৰ প্ৰতিবাদত প্ৰায় 3000 ৰাইজ কেম্পৰ সন্মুখত একত্ৰিত হয়। লগতে সতীৰ্থসকলৰ মুক্তি আৰু খাজনা পুনঃ নিৰ্ধাৰণৰ আদেশ বাতিলৰ দাবীৰে প্ৰায় 6000 কৃষকৰ স্বাক্ষৰ সম্বলিত এখন স্মাৰক পত্ৰ উপায়ুক্তক প্ৰদান কৰে। কিন্তু কামৰূপৰ উপায়ুক্তই চৰকাৰৰ দাবীত অটল থকাৰ লগতে কৃষকসকলে খাজনা পৰিশোধ নকৰিলে ভয়ংকৰ পৰিস্থিতিৰ সন্মুখীন হ'ব লাগিব বুলি সকিয়নী প্ৰদান কৰে। লগে লগে কৃষকসকল উত্তেজিত হৈ পৰে আৰু উপায়ুক্তৰ দিশে আগবাঢ়ি যায়। কিন্তু মেককেবে কৃষকসকলৰ ওপৰত গুলীচালনাৰ নিৰ্দেশ

দিয়াত তেওঁলোকে অৱশেষত চত্রভংগ দিয়ে।

অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ৩ ঃ লাচিমা ক'ত অৱস্থিত?

.....

প্রশ্ন ৪ ঃ মেককেবে কোন আছিল?

.....

৪.৪.৩ পথৰুঘাটৰ কৃষক বিদ্রোহ

ৰঙিয়া আৰু লাচিমাৰ বিদ্রোহৰ পাছত দৰং জিলাৰ মঙলদৈ মহকুমাৰ পথৰুঘাটত সংঘটিত হোৱা কৃষক বিদ্রোহ অসম বুৰঞ্জীৰ এক উল্লেখযোগ্য ঘটনা। অমলেন্দু গুহৰ মতে, "অসমৰ কৃষক বিদ্রোহসমূহৰ ভিতৰত ই আছিল আটাইতকৈ কৰুণ ঘটনা।" 1894 চনৰ জানুৱাৰী মাহত পথৰুঘাটত এক ভয়ংকৰ কৃষক বিদ্রোহৰ সূচনা হৈছিল। কৃষকসকলে ৰাইজ মেলৰ জৰিয়তে খাজনাৰ হাৰ বৃদ্ধিৰ প্রতিবাদ কৰাৰ লগতে চৰকাৰক খাজনা প্রদান কৰিব খোজা ব্যক্তিকো বাধা প্রদান কৰিছিল। দৰং জিলাৰ উপায়ুক্ত জে.ডি.এণ্ডাৰচনে (J.D. Anderson) ছিপাঝাৰ, কলাইগাঁও আৰু মঙলদৈত চাৰি দিন ধৰি অনুষ্ঠিত হোৱা ৰাইজ মেলৰ বিষয়ে চোৱাংচোৱাৰপৰা 1894 চনৰ 24 জানুৱাৰী তাৰিখে খবৰ লাভ কৰে। এণ্ডাৰছনে তেতিয়া বিদ্রোহী কৃষকসকলৰ বিৰুদ্ধে এক কঠিন পদক্ষেপ গ্রহণ কৰাৰ উদ্দেশ্যৰে সীমান্ত পুলিচ বাহিনীৰ কমাণ্ডেণ্ট জে.আৰ.বেৰিংটনৰ লগ হৈ সোতৰ জন সশস্ত্র পুলিচ আৰু বাৰ জন চিপাহী লৈ তেজপু�ৰৰ পৰা পথৰুঘাটলৈ ৰাওনা হয়। যাত্রাপথত তেওঁৰ বাৰৰ পৰা চৈধ্য মাঘলৈ পথৰুঘাটত অনুস্থিত হ'বলগীয়া ৰাইজমেললৈ আমন্ত্রণ জনাই গছত আঁৰি ৰখা এখন জাননী দৃষ্টিগোচৰ হয়। এই ৰাইজমেলখন নতুন খাজনাৰ নিৰিখ হ্রাস কৰিবলৈ জিলা কর্তৃপক্ষৰ ওচৰত দাবী জনাবলৈ আহ্বান কৰা হৈছিল।

28 জানুৱাৰীৰ ৰাতিপুৱা বেৰিংটনে এদন পুলিচ বাহিনী লগত লৈ দোষী সাব্যস্ত হোৱা কৃষকসকলৰ সম্পত্তি বাজেয়াপ্ত কৰিবলৈ যাওঁতে প্রায় দুশ মানুহ তেওঁলোকক বাধা দিবলৈ আগবাঢ়ি আহিছিল। বেৰিংটন আৰু তেওঁৰ লগত যোৱা বাহিনীটো আক্রমণৰ সন্মুখীন হোৱাৰ আগতেই পলাই সাৰিবলৈ সক্ষম হ'ল। ৰাইজে তেতিয়া উপায়ুক্তই জিৰণী লোৱা অস্থায়ী কেম্পৰ পিনে অগ্রসৰ হয়। ৰায়তসকল নিৰস্ত্র অৱস্থাত থকা আৰু কোনো হিংসাত্মক কার্যকলাপৰ লক্ষণ নেদেখাত উপায়ুক্ত জে.ডি. এণ্ডাৰচনে তেওঁলোকক কেম্পৰ সন্মুখৰ মুকলি ফিল্ডত লগ কৰিছিল। প্রথমতে তেওঁ ৰায়তসকলক ভাৰত চৰকাৰৰ নির্দেশনাৰ বিষয়ে অৱগত কৰে আৰু ৰায়তসকলক কোনো মেল অনুষ্ঠিত নকৰিবলৈ নির্দেশ দিয়ে। লগতে ৰায়তসকল আঁতৰি নগ'লে ভয়ংকৰ পৰিণতিৰ সন্মুখীন হ'ব লাগিব বুলি সকিয়াই দিয়ে। এই সতর্কবাণী স্বত্বেও ৰায়তসকলে তেওঁলোকৰ দাবী মানি নোলোৱালৈকে সেই স্থান পৰিত্যাগ কৰিবলৈ অমান্তি হয়। বেৰিংটন আৰু তেওঁৰ পুলিচ বাহিনীয়ে তেওঁলোকক ওচৰৰে এখন মুকলি ঠাইলৈ বলপূর্বকভাবে লৈ যায়। সেই স্থানত পূর্বৰে পৰা ৰৈ থকা বিশাল জনতাই পুলিচ বাহিনীৰ ওপৰত লাঠী, বাঁহ, মাটিৰ চপৰা আদি দলিয়াবলৈ ধৰে। এই আক্রমণত পুলিচ বাহিনীৰ কিছুমান অংগক্ষত হয় আৰু আন কিছুমান অন্ধ হয়। উপায়ন্তৰ হৈ বেৰিংটনে উত্তেজিত জনতাক আঁতৰাই পঠাবলৈ পুলিচ বাহিনীক গুলীচালনাৰ আদেশ দিয়ে। চৰকাৰী তথ্য মতে পুলিচৰ গুলীচালনাত পোন্ধৰ জন ৰায়তৰ মৃত্যু হোৱাৰ লগতে ছয়ত্রিশ জন আঘাতপ্রাপ্ত হয়। চৰকাৰী পুলিচ বাহিনীয়ে গাঁওবাসীৰ ওপৰত অত্যাচাৰ চলোৱাৰ লগতে তেওঁলোকৰ সা-সম্পত্তিৰ অনিষ্ট সাধন কৰে। শেষত গাঁওবাসীয়ে বর্ধিত হাৰত খাজনা আদায় দিবলৈ বাধ্য হয়। এই বিদ্রোহত

কৃষকসকলে পুলিচ বাহিনীৰ ওপৰত মাটিৰ চপৰা দলিয়াইছিল বাবে ইয়াক গাওবাসীসকলৰ মাজত 'দলি ৰাণ' (Doli Ran) হিচাপেও জনা যায়। এই ঘটনাটোৰ স্মৃতি ৰক্ষার্থে কৰি নৰোত্তম দাসে 'দলি পুৰাণ' (Doli Puran) নামেৰে এটি জনপ্রিয় কৰিতাও ৰচনা কৰিছিল।

অসমৰ কৃষক বিদ্রোহৰ ইতিহাসত পথৰুঘাটৰ কৰুণ ঘটনাটো ৰায়তসকলৰ নিজ অধিকাৰ সাব্যস্ত কৰাৰ এক বীৰোচিত প্রচেষ্টা আছিল। "The Indian Nation" ৰ 1894 চনৰ 21 এপ্রিলৰ সংখ্যাত ৰায়তসকলৰ দুর্দশাক আবেগিক নহয় প্রকৃত বুলি বর্ণনা কৰিছিল। "অমৃত বাজাৰ পত্রিকা"ই উল্লেখ কৰিছিল যে দক্ষিণ ভাৰতত ৰায়তসকলে ধন ধাৰে দিয়া মহাজনৰ বিৰুদ্ধে, বেংগলত নীল খেতিৰ মালিকৰ বিৰুদ্ধে (1860) পাবনাত জমিদাৰৰ বিৰুদ্ধে (1872) বিদ্রোহ কৰিছিল, কিন্তু অসমত এই বিদ্রোহ আছিল চৰকাৰৰ খাজনা বৃদ্ধিৰ প্রতিবাদত মুকলি বিদ্রোহ।

5 জানি থোৱা ভাল

"2000 চনৰ পৰা প্রত্যেক বছৰৰ 29 জানুৱাৰীৰ দিনা ভাৰতীয় সেনাবাহিনীয়ে পথৰুঘাটৰ শ্বহীদ সকলক শ্রদ্ধা নিবেদন কৰে।

W অগ্রগতি নিৰীক্ষণ

প্রশ্ন ৫ঃ পথৰুঘাট ক'ত অৱস্থিত?

.....

প্রশ্ন ৬ঃ জে.আৰ বেৰিংটন কোন আছিল?

.....

- **১৮৯৩-৯৪ চনৰ কৃষক বিদ্রোহৰ বিফলতাৰ কাৰণসমূহ**

1893-94 চনৰ কৃষক কিছুমান মৌলিক কাৰণত বিফলতা হৈছিল যিবোৰক তলত উল্লেখ কৰা ধৰণে ভাগ কৰিব পাৰি---

- কৃষকসকলৰ পৰম্পৰাগত অস্ত্র-শস্ত্রই বৃটিছৰ আধুনিক অস্ত্র-শস্ত্রৰ লগত ফেৰ মাৰিব পৰা নাছিল। তেওঁলোকে বৃটিছ সৈন্যৰ বিৰুদ্ধে যাঠি, ধনু-কাঁড় আৰু দা ব্যৱহাৰ কৰিছিল। ই কামৰূপ আৰু দৰঙৰ কৃষকসকলৰ পৰাজয়ৰ এটা মূল কাৰণ আছিল।
- বৃটিছসকলৰ শক্তি আৰু যোগ্যতাক হেয়জ্ঞান কৰাটোও কৃষকসকলৰ পৰাজয়ৰ আন এটা কাৰণ আছিল।
- স্থানীয় নেতাসকল ঔপনিবেশিক চৰকাৰৰ নেতৃবৃন্দতকৈ ৰণ-কৌশল, দক্ষতা আৰু সিদ্ধান্ত গ্রহণত নিম্ন খাপৰ আছিল।
- সেই সময়ত অসমৰ জনসাধাৰণ অর্থনৈতিক জটিলতাৰ সন্মুখীন হৈছিল। সেই কাৰণে তেওঁলোকে কর্তৃপক্ষৰ বিৰুদ্ধে এখনো নির্ণায়ক যুঁজ আগবঢ়াব পৰা নাছিল।

8.8.8 এক নৱজাগৰণ

1893-94 চনৰ অসমৰ কৃষক বিদ্রোহে সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক সচেতনতা গঢ়ি এক নতুন যুগৰ সূচনা কৰিছিল আৰু ঔপনিবেশিক চৰকাৰৰ বিৰুদ্ধে এক সু-সংগঠিত প্রত্যাহ্বান থিয় কৰাৰ পথ প্রশস্ত কৰি তুলিছিল। ৰাইজমেলে সৃষ্টি কৰা কৃষকসকলৰ ঐক্যবদ্ধ শক্তিয়ে পৰৱর্তী কেইটামান দশকত অসমৰ সামাজিক

আৰু ৰাজনৈতিক দৃশ্যপট সলনি কৰিছিল।

ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষাৰ্ধত পশ্চিমীয়া শিক্ষাৰ বিকাশৰ ফলত অসমত এক শিক্ষিত শ্ৰেণীৰ সৃষ্টি হৈছিল। ৰাইজমেলৰ জৰিয়তে তেওঁলোকে ৰাইজৰ দুখ-দুৰ্গতিৰ বিষয়ে চৰকাৰক অৱগত কৰিছিল। পশ্চিমীয়া শিক্ষাৰ বিকাশে অসমত যুক্তিবাদী চিন্তাধাৰা প্ৰতিষ্ঠা কৰি সমাজৰ আওপুৰণি অন্ধবিশ্বাস আৰু কু-প্ৰথাসমূহ দূৰ কৰিছিল। ঊনবিংশ শতিকাৰ শেষৰফালে সমাজৰ গোড়া শ্ৰেণীটোৰ দৃষ্টিভংগী ক্ৰমান্বয়ে পৰিবৰ্তন হৈছিল। উচ্চ বৰ্ণৰ হিন্দু পৰিয়ালৰ ছাত্ৰসকলক পশ্চিমীয়া শিক্ষাৰ উচ্চ শিক্ষা গ্ৰহণ কৰিবলৈ কলিকতাৰ প্ৰেচিডেন্সি কলেজলৈ পঠোৱা হৈছিল। 1901চনত গুৱাহাটীত স্থাপন কৰা কটন কলেজে অসমত উচ্চ শিক্ষাৰ বিকাশত যথেষ্ট বৰঙণি আগবঢ়াইছিল।

1884 চনত জগন্নাথ বৰুৱাই গঠন কৰা যোৰহাট সাৰ্বজনিক সভা অসমৰ ৰাজনৈতিক সংগঠনৰ ইতিহাসৰ এক মাইলৰ খুঁটি আছিল। সাৰ্বজনীন সভাই চৰকাৰৰ শিক্ষা নীতিৰ ওপৰত সতৰ্ক দৃষ্টি ৰাখিছিল। ইয়াৰ উপৰি সভাই স্থানীয় লোকৰ কৰ্ম সংস্থাপন আৰু তেওঁলোকৰ কৰ্মস্থলীৰ অৱস্থাৰ উন্নয়ন আৰু দৰমহা বৃদ্ধিৰ দাবী জনাইছিল।

ভাৰতীয় জাতীয় কংগ্ৰেছৰ প্ৰতিষ্ঠাৰ আগত অসমত এদল শিক্ষিত ব্যক্তিয়ে ৰায়ত সভা গঠন কৰিছিল। এই ৰায়ত সভাৰ মূল উদ্দেশ্য আছিল মাটিৰ খাজনা বৃদ্ধিৰ প্ৰতিবাদ কৰা আৰু ৰাজ্যৰ জনসাধাৰণৰ দুখ দুৰ্দশাৰ ছৰি প্ৰশাসনৰ আগত দাঙি ধৰা। অসমত 1921 চনলৈকে জাতীয় কংগ্ৰেছৰ যিকোনো স্থানতে অনুষ্ঠিত হোৱা অধিবেশনলৈ প্ৰতিনিধি প্ৰেৰণ কৰিছিল। দেৰীচৰণ বৰুৱা 1886 চনত কলিকতাত অনুষ্ঠিত হোৱা ভাৰতৰ জাতীয় কংগ্ৰেছৰ দ্বিতীয় অধিৱেশনত অংশগ্ৰহণ কৰা প্ৰথম অসমীয়া আছিল।

ঔপনিৱেশিক শাসনত অসমৰ জনসাধাৰণে যি দুৰ্বিসহ জীৱন কটাইছিল সেই সম্পৰ্কে সজাগতা সৃষ্টিত শিৱসাগৰ, নগাঁও, দৰং, কামৰূপ আৰু লক্ষীমপুৰ জিলাৰ ৰাইজ মেল আৰু ৰায়ত সভাই এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিছিল। 1884 চনৰ আশে-পাশে গঠন হোৱা তেজপুৰ ৰায়ত সভা গাঁওসমূহত অধিক জনপ্ৰিয় আছিল। 1887 চনত তেজপুৰ ৰায়ত সভাই 'তেজপুৰ টাউন হল' নিৰ্মাণ কৰিছিল যিটো অসমত এই প্ৰকাৰৰ প্ৰথম সভাঘৰ আছিল।

আনন্দৰাম বৰুৱা আৰু গুণাভিৰাম বৰুৱাৰ নেতৃত্বত শিৱসাগৰ আৰু নগাঁৱত যথাক্ৰমে অসম দেশ হিতৈষিণী সভা (1885) আৰু জ্ঞান প্ৰদায়িনী সভা (1887) গঠন হৈছিল। ইয়াৰ মূল উদ্দেশ্য আছিল অসমবাসীৰ মাজত উচ্চ জ্ঞানৰ প্ৰসাৰ ঘটোৱা।

অসমৰ নৱজাগৰণৰ বাটকটীয়া পুৰুষ আছিল আনন্দৰাম ঢেকিয়াল ফুকন। তেওঁ উপলব্ধি কৰিছিল যে আধুনিক শিক্ষাৰ জৰিয়তেহে অসমবাসীৰ প্ৰগতি সম্ভৱপৰ হৈ উঠিব। তেওঁ অসমবাসীক মধ্যযুগীয় ধ্যান ধাৰণা পৰিত্যাগ কৰি পশ্চিমীয়া সাহিত্য, দৰ্শন, বিজ্ঞানৰ জ্ঞান আহৰণ কৰিবলৈ আহ্বান জনাইছিল। তেওঁ বাংলাৰ সলনি অসমীয়া ভাষা ব্যৱহাৰৰ সপক্ষে দৃঢ় মত আগবঢ়াইছিল আৰু অসমীয়া ভাষা পুনৰ প্ৰৱৰ্তনৰ হকে যথেষ্ট অৰিহণা যোগাইছিল।

1874 চনৰপৰা 1905 চনলৈকে অসমত কোনো বিধানসভা নথকাত অসমৰ জনসাধাৰণ বিধানমণ্ডলীয় কাম কাজৰ পৰা বঞ্চিত হ'ব লগা হৈছিল। 1900 চনৰ মাৰ্চ মাহত ভাৰতৰ ভাইচৰয় লৰ্ড কাৰ্জনে অসম ভ্ৰমণ কৰিছিল। Assam Frontier Tea Company Limited, Dibrugarh ৰ অধীক্ষক জে.এলষ্টোনে (J. Alstone) আদৰণি ভাষণত ভাইচৰয়ক অসমৰ যোগাযোগ আৰু পৰিবহণ ব্যৱস্থাৰ উন্নতি সাধনৰ আহ্বান জনায়। লগতে তেওঁ ভাৰতৰ বিধায়িনী পৰিষদত (Indian Legislative Council) অসমৰ কাৰণে এটা স্থায়ী আসনৰ (Seat) অনুৰোধ জনায়।

2 ৪.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

- ঊনবিংশ শতিকাৰ অসমৰ কৃষক বিদ্রোহসমূহ ঔপনিবেশিক শাসনৰ সাম্ৰাজ্যবাদী নীতিৰ বিৰুদ্ধে গঢ় লৈ উঠিছিল। ঔপনিবেশিক চৰকাৰে গ্ৰহণ কৰা অৰ্থনৈতিক নীতিসমূহে ভাৰতৰ কৃষকসকললৈ দুৰ্দশা নমাই আনিছিল।
- কৃষক বিদ্রোহত কৃষক শ্ৰেণীৰ বিদ্রোহ অন্তৰ্নিহিত হৈ থাকে যি কৃষিভূমিত কৃষিকাৰ্য কৰা আৰু ইয়াৰ মালিকীস্বত্বৰ লগত জড়িত। কৃষি কাৰ্যৰ লগত জড়িত বনুৱা, শিল্পী আদি সমাজৰ সকলো শোষিত শ্ৰেণীয়ে এই বিদ্রোহত জড়িত হৈ পৰিছিল।
- ১৮৯৩ চনৰ ২৪ ডিচেম্বৰ তাৰিখে ৰঙিয়া বজাৰৰ লুটপাত কৰাৰ লগে লগে ৰঙিয়াৰ বিদ্রোহৰ সূত্ৰপাত হয়।
- 1893–94 চনৰ অসমৰ কৃষক বিদ্রোহে সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক সচেতনতা গঢ়ি এক নতুন যুগৰ সূচনা কৰিছিল আৰু ঔপনিবেশিক চৰকাৰৰ বিৰুদ্ধে এক সু-সংগঠিত প্ৰত্যাহ্বান থিয় কৰাৰ পথ পশস্ত্ৰ কৰি তুলিছিল।
- পশ্চিমীয়া শিক্ষাৰ বিকাশে অসমত যুক্তিবাদী চিন্তাধাৰা প্ৰতিষ্ঠা কৰি সমাজৰ আওপুৰণি অন্ধবিশ্বাস আৰু কু-প্ৰথা সমূহ দূৰ কৰিছিল।
- 1901চনত গুৱাহাটীত স্থাপন কৰা কটন কলেজে অসমত উচ্চ শিক্ষাৰ বিকাশত যথেষ্ট বৰঙণি আগবঢ়াইছিল।

O ৪.৬ অধিক জানিবলৈ

ইংৰাজী গ্ৰন্থ ঃ

1. Borpuzari, H.K. (Ed.). (1992). *The comprehensive history of Assam*. Vol. (iv), Vol. (v), Guwahati: Publication Board of Assam.
2. Borpuzari, H.K. (Ed.). (1963). *Assam in the days of company*. Lawyers' political history of Assam (Vol.I).
3. Boruah, S.L. (1985). *A comprehensive history of Assam*. New Delhi: Munshiram Monoharlal.
4. Goswami, M., Pujari, S. , Dutta, U. (2012). *Asomor etihash*. Jorhat, Assam: Grantha-Sanskriti Edu Cell.
5. Sarma, D. (1957). *Patharughatar ran*. Mangaldai: Page 1-28.

অসমীয়া গ্ৰন্থ ঃ

1] মৃদুলা গোস্বামী ঠাকুৰ, সৌমিত্ৰ পূজাৰী, উৎপল দত্ত (2012)ঃ *অসমৰ ইতিহাস*। গ্ৰন্থ-সংস্কৃতি এ'ডু চে'ল, যোৰহাট, অসম।

K ৪.৭ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১ নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ 1893 চনৰ 24 ডিচেম্বৰ।

২ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ সহকাৰী আৰক্ষী অধীক্ষক।

৩ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ লাচিমা সৰুক্ষেত্রী মৌজাৰ অধীনৰ এখন গাঁও।

৪ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ কামৰূপ জিলাৰ উপায়ুক্ত।

৫ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ দৰং জিলাৰ মঙলদৈ মহকুমাত।

৬ নং প্রশ্নৰ উত্তৰ ঃ পথৰুঘাটৰ বিদ্রোহৰ সময়ত সীমান্ত পুলিচৰ সেনাধ্যক্ষ আছিল।

M ৪.৮ আৰ্হি প্রশ্ন

ক) অতি চমু প্রশ্ন (প্রতিটো প্রশ্নৰ উত্তৰ 50 টা শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

প্রশ্ন ১ঃ 'Agrarian' শব্দটোৱে কি বুজায়?

প্রশ্ন ২ঃ কৃষক বিদ্রোহ বুলিলে কি বুজা যায়?

প্রশ্ন ৩ঃ Sir William Ward কোন আছিল?

প্রশ্ন ৪ঃ J. D. Anderson কোন আছিল?

প্রশ্ন ৫ঃ যোৰহাট সার্বজনিক সভা কোন চনত গঠন হৈছিল?

প্রশ্ন ৬ঃ তেজপুৰ ৰায়ত সভা কেতিয়া গঠন হৈছিল?

খ) চমু প্রশ্ন (১৫০ শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰসমূহ লিখক)

প্রশ্ন ১ঃ ৰঙিয়াৰ বিদ্রোহৰ বিষয়ে চমু টোকা লিখক।

প্রশ্ন ২ঃ লাচিমাৰ বিদ্রোহৰ বিষয়ে চমুকৈ লিখক।

প্রশ্ন ৩ঃ অসমৰ কৃষক বিদ্রোহ বিফল হোৱাৰ কাৰণসমূহ চমুকৈ লিখক।

গ) ৰচনাধর্মী প্রশ্ন (উত্তৰসমূহ ৩০০-৫০০ শব্দৰ ভিতৰত লিখক)

প্রশ্ন ১ঃ 1893-94 চনৰ অসমৰ কৃষক বিদ্রোহ কি আছিল? অসমত কৃষক বিদ্রোহ সংঘটিত হোৱা কাৰণবোৰ আলোচনা কৰক।

প্রশ্ন ২ঃ পথৰুঘাটৰ কৃষক বিদ্রোহৰ বিষয়ে চমুৱাই আলোচনা কৰক ।

প্রশ্ন ৩ঃ অসমৰ কৃষক বিদ্রোহৰ পাছত সৃষ্টি হোৱা নৱজাগৰণৰ বিষয়ে আলোচনা কৰক।

****